

Účtování dílčích oblastí

KAPITOLA

2

V úvodní kapitole jsme se zabírali základními účetními principy, které nyní budeme aplikovat při účtování jednotlivých dílčích oblastí¹. V textu budeme vycházet z platného stavu české účetní legislativy k 1. 1. 2010. Budeme se zabývat následujícími oblastmi:

- účtováním dlouhodobého nehmotného a hmotného majetku, a to včetně účetního zobrazení majetku, jenž je pořízen formou finančního leasingu,
- účtováním finančního majetku,
- účtováním zásob,
- účtováním pohledávek a závazků,
- účtováním rezerv a přechodných položek,
- účtováním operací ve vlastním kapitálu a v neposlední řadě
- účtováním o nákladech a výnosech.

Závěrečná pasáž této kapitoly pak bude věnována uzávěrkovým operacím. Celý text bude sice primárně řešen z pohledu české úpravy, nicméně na konci každé ze subkapitol bude naznačen pohled mezinárodních standardů IFRS na danou problematiku².

2.1 Úvod

2.1.1 Historický vývoj

Až do konce první světové války, tj. do roku 1918, byly české země součástí Rakouska-Uherska, a tak pro české podniky platila rakouská zákonná úprava bilance (rozvahy). Již v roce 1798 vyplývala ze Všeobecného rakouského zemského práva povinnost bilanci sestavovat.

Později (v roce 1862) byl přijat *Všeobecný obchodní zákoník*, který nařizoval každému obchodníkovi, obchodní společnosti, výdělkové a hospodářské společnosti při zahájení své činnosti a následně pak každý rok sestavovat rozvalu. Zajímavé je, že tento rakouský Všeobecný

¹ Za první světové války se účetnictví dostalo i zhudebnění (Hašek, 2000, s. 458). *Šikovatel tlumočnick, který již předtím nebyl úplně střízlivý a měl před sebou rozloženou inzertní část nějakých německých novin, zpíval inzeráty na notu Radeckého pochodu. „Účtovat i bilancovat naučí se každý, kdo prodělá písemný kurs účetnictví!“* Kéž bychom toto mohli rovněž slyšet od čtenářů této publikace po jejím důkladném přečtení.

² Pro zájemce o hlubší studium problematiky výkaznictví podle mezinárodních standardů účetního výkaznictví IFRS lze doporučit publikaci Dvořáková, D. (2008): Finanční účetnictví a výkaznictví podle IAS/IFRS.

obchodní zákoník byl při vzniku ČSR recipován zákonem 11/1918 Sb. a byl užíván až do roku 1948.

V roce 1964 byl schválen *Hospodářský zákoník*, který platil až do roku 1991. Jeho ustanovení nahradila povinnost vést účetnictví povinností sledovat dlouhodobý státní plán rozvoje národního hospodářství, který byl vyhlášen zákonem.

O 7 let později (1971) byl vydán *Zákon o jednotné soustavě sociálně ekonomických informací*, v němž bylo upraveno, jaké informace by informační soustava jednotlivých organizací měla zahrnovat. Jednalo se o:

- informace z oboru účetnictví,
- informace z oboru rozpočetnictví,
- informace z oboru kalkulace,
- informace z oboru statistiky,
- informace z oboru operativní evidence,
- informace obsažené ve zvlášť organizovaných evidencích, pasportech a rejstřících a další informace sociálně ekonomického charakteru.

Metodikou účetního výkaznictví a vytvořením vzorů účetních výkazů pak bylo pověřeno Ministerstvo financí ČSSR.

Po revoluci v roce 1990 vstoupil v platnost *Zákon o soukromém podnikání občanů*, který stanovil podnikatelům povinnost vést účetnictví, kterým se prokazují příjmy, výdaje a výsledek podnikatelské činnosti, majetek sloužící k jejímu provozování a závazky z této činnosti vyplývající. Podnikatel mohl přitom vést buď jednoduché, nebo podvojně účetnictví. Kromě tohoto zákona byla vydána *Vyhláška MF ČSFR 23/1990 Sb. o účetnictví*, která stanovila, že podvojně vedou účetnictví organizace určené směrnicemi k účtové osnově a jednoduché účetnictví pak organizace určené ostatní metodikou účetnictví. Tyto dvě normy byly od roku 1992 nahrazeny ustanoveními *Obchodního zákoníku*.

Zákonné úpravy se dostalo českému účetnictví až *Zákonem 563/1991 Sb. o účetnictví*, který byl přijat na společné schůzi obou sněmoven Federálního shromáždění ČSFR 12. 12. 1991 v 19:41 hod. Zákon nabyl účinnosti 1. 1. 1992 a od té doby až do roku 2010 byl 21krát novelizován.

2.1.2 Stávající právní úprava

Současný český účetní legislativní rámec pro podnikatele tvoří:

- **základní normy:**
 - *Zákon 563/1991 Sb. o účetnictví* (dále jen ZU),
 - *Vyhláška 500/2002 Sb.*, kterou se provádějí některá ustanovení zákona 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, pro účetní jednotky, které jsou podnikateli účtujícími v soustavě podvojněho účetnictví (dále jen V500) a
 - *České účetní standardy pro podnikatele*.

- **další předpisy:**

- *Vyhláška 501/2002 Sb.*, kterou se provádějí některá ustanovení zákona 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, pro účetní jednotky, které jsou finančními institucemi,
- *České účetní standardy pro finanční instituce*³,
- *Zákon 586/1992 Sb.* o daních z příjmů (dále jen ZDP),
- *Zákon 593/1992 Sb.* o rezervách pro zjištění základu daně z příjmů (dále jen ZoR) a
- *Zákon 513/1991 Sb.*, obchodní zákoník (dále jen ObchZ).

2.1.2.1 Zákon o účetnictví

OBECNÁ USTANOVENÍ

Účetní jednotkou se rozumí subjekt, který je povinen vést účetnictví zachycující veškerou jeho hospodářskou činnost. Těmto subjektům ZU stanoví, v souladu s právem Evropských společenství,⁴ rozsah a způsob vedení účetnictví a požadavky na jeho průkaznost. Účetní jednotky jsou přesně vyjmenované v § 1 odst. 2 ZU a jsou jimi:

- právnické osoby, které mají sídlo na území České republiky,
- zahraniční osoby, pokud na území České republiky podnikají nebo provozují jinou činnost podle zvláštního právního předpisu,
- organizační složky státu podle zvláštního předpisu,
- fyzické osoby, které jsou jako podnikatelé zapsány v obchodním rejstříku,
- ostatní fyzické osoby, které jsou podnikateli, pokud jejich obrat podle zákona o dani z přidané hodnoty včetně zdanitelných plnění osvobozených od této daně přesáhl za bezprostředně předcházející kalendářní rok částku 25 000 000 Kč, a to od prvního dne kalendářního roku; do obratu se nezapočítávají příjmy z činnosti, která vykazuje všechny znaky podnikání, kromě toho znaku, že je prováděná podnikatelem,
- ostatní fyzické osoby, které vedou účetnictví na základě svého rozhodnutí,
- ostatní fyzické osoby, které jsou podnikateli a jsou účastníky sdružení bez právní subjektivity podle zvláštního předpisu (občanský zákoník), pokud alespoň jeden z účastníků tohoto sdružení je osobou uvedenou v písmenech a) až f), nebo
- ostatní fyzické osoby, kterým povinnost vedení účetnictví ukládá zvláštní právní předpis.

§ 2 ZU účetním jednotkám ukládá povinnost účtovat o **předmětu účetnictví**, tj. účtovat o stavu a pohybu majetku a jiných aktiv, závazků a jiných pasiv, dále o nákladech a výnosech a o výsledku hospodaření. Vymezení těchto pojmů však zákon nevysvětluje, odkazuje na prováděcí vyhlášky. O předmětu účetnictví účetní jednotky účtují podvojnými zápisy, a to do období, s nímž tyto skutečnosti časově a věcně souvisí (tzv. akruální báze). V § 3 ZU je také přesně vymezen okamžik vzniku a zániku této povinnosti.

³ Derivátové operace musí účetní jednotky vykazovat právě v souladu s vyhláškou 501/2002 Sb. a ČÚS pro finanční instituce.

⁴ Právem Evropského společenství se má na mysli 4. a 7. direktiva a nařízení č. 1606/2002 Evropského parlamentu a Rady EU o používání mezinárodních účetních standardů.

V Zákoně o účetnictví je definována povinnost vést účetnictví jednak v tuzemské měně, tj. v **českých korunách** (§ 4 odst. 12 ZU) a dále povinnost používat **český jazyk** (§ 4 odst. 13 ZU). Za předpokladu, že účetní jednotka obchoduje se zahraničím, je zřejmé, že její pohledávky a závazky (ale event. i peněžní prostředky) mohou být denominovány v jiné měně. V tu chvíli musí účetní jednotka tyto evidovat jak v měně tuzemské, tak v této cizí měně.

Určitým problémem mohou pro podnik být *doklady v cizím jazyce*. Zákon sice připouští možnost účtovat o dokladech, jež jsou v jiném než českém jazyce, musí však být zajištěna srozumitelnost. Příkladem „nesrozumitelného“ účetního dokladu může být faktura od Vašeho japonského partnera, která bude pouze v japonštině. Kromě celkové částky uvedené na faktuře pravděpodobně nebudeme zcela jasně rozumět, na co že je ona faktura vystavena. Proto je pak třeba takového obchodního partnera požádat, aby zaslal daný doklad v jazyce srozumitelném (v tomto případě by se pravděpodobně jednalo o jazyk anglický).

Doklad v maďarštině⁸

Pizza Palazzo Pizzéria-Étterem			
2100 Gödöllő, Szabadság tér 2.			
Asztalfoglalás: (28) 420-688			
Ingyenes házhozszállítás: (28) 420-688			
Étterem 03		Helyszín #1	
2008.12.10. 14:40		Tulajdonos	
Aszta103			
Me.	Megnevezés	Egységár	Érték
1	Gösser korsó	420	420
1	Újházi tyúkhúsleves	540	540
1	vörösboros marhapörkölt	1190	1190
1	Galuska	300	300
1	Espresso	270	270
Szervízdíj			10 %
FIZETENDŐ			2992 HUF
			(12,73 EUR)
Köszönjük, hogy vendégünk volt!			

⁸ Maďarština nepatří mezi nejsnáze naučitelné jazyky, nicméně z dokladu lze vytušit, co vlastně má být předmětem zaúčtování.

Doklad v angličtině⁹

CROWN APARTAMENTO HOTEL (PADU CO. LTD.)

Name: JIRI, STROUHAL
CONNECT WORLD
JIRI STROUHAL
ACCRA, GHANA

305

For Enquiries CONTACT: The Manager
CROWN APARTAMENTO HOTEL (PADU CO. LTD.)
Telephone: 021-771712-3/762941
Fax: 021-762942
e-MAIL: CROWN@CROWNAPARTAMENTO.COM
VAT #: 221V000645

Invoice

2008/000221

Invoice Date: 19/02/2008

Room Table	Date/Time	Item	Qty/Dur	Rate/Price	SUB-TOTAL	Serv.Chg.	VAT	AMOUNT
MINIBAR 305 /08	17/02/2008 16:14	HEINEKEN	1.00	GH¢ 3.00/1	3.00	0.00	0.45	GH¢3.45
MINIBAR /08	17/02/2008 16:14	COCACOLA (MB)	1.00	GH¢ 1.40	1.40	0.00	0.21	GH¢1.61
FRONT DESK	19/02/2008 12:00	** ACCOMMODATION : 16/02/2008-19/02/2008	3	GH¢ 300.00/night(s)	900.00	0.00	135.00	GH¢1,035.00

Summary	Sub-Total	GH¢	4.40	GH¢	900.00	Sub-total:	GH¢859.40
Service Charge						VAT (12.5 %):	GH¢107.42
VAT		0.66		135.00		NHIL (2.5 %):	GH¢21.48
						Total NHIL & VAT:	GH¢128.91
						Grand Total:	GH¢988.31

CHECKED OUT BY: EDWARD

CHECKED OUT :

Thanks For Coming please Call Again...

Signature

(JIRI, STROUHAL)

All PAYMENTS should be addressed to PADU COMPANY LTD
Payments should be made within 14 Days.

OUTSTANDING: GH¢988.31

V souladu s § 7 ZU jsou účetní jednotky povinny vést účetnictví tak, aby účetní závěrka sestavená na jeho základě podávala **věrný a poctivý obraz** o předmětu účetnictví a finanční situaci účetní jednotky. Zákon pokládá zobrazení za **věrné**, jestliže obsah položek účetní závěrky odpovídá skutečnému stavu, který je přitom zobrazen v souladu s účetními metodami, jejichž použití je účetní jednotka uloženo na základě tohoto zákona.

Za **poctivé** je považováno zobrazení, při němž jsou použity účetní metody způsobem, který vede k dosažení věrnosti. Zákon umožňuje odchýlení se od těchto účetních metod, pokud by to bylo neslučitelné s podáním věrného a poctivého obrazu.

Další účetní zásady uvedené přímo v § 7 odst. 3, 4 a 6 jsou **předpoklad nepřetržitosti trvání podniku**, zásada **přednosti obsahu před formou**, zásada **konzistence**, **zákaz kompenzace** a **informační povinnost** ve vztahu k příloze účetní závěrky.

Dále jsou v § 8 ZU stanoveny kvalitativní požadavky na vedení účetnictví, což znamená vést účetnictví **správné, úplné, průkazné, srozumitelné, přehledné** a způsobem zaručujícím **trvalost účetních záznamů**.

⁹ Tento doklad je sice vyhotoven v jazyce poměrně srozumitelném pro mnohé účetní, nicméně si povšimněte zajímavých matematických postupů, které tento hotel v Ghaně uplatňuje.

ROZSAH VELENÍ ÚČETNICTVÍ

Zákon stanovuje dvojí rozsah vedení účetnictví - *plný* a *zjednodušený*.

Účetnictví ve zjednodušeném rozsahu mohou vést pouze následující účetní jednotky (viz § 9 odst. 3 ZU):

- fyzické osoby, které nemají povinnost mít účetní závěrku ověřenu auditorem,
- organizační složky státu,
- občanská sdružení, jejich organizační jednotky, které mají právní subjektivitu,
- církve a náboženské společnosti nebo církevní instituce, které jsou právnickou osobou evidovanou podle zákona upravujícího postavení církví a náboženských společností,
- obecně prospěšné společnosti,
- honební společenstva,
- nadační fondy,
- společenství vlastníků bytových jednotek,
- bytová družstva, která nemají povinnost mít účetní závěrku ověřenu auditorem,
- družstva, která jsou založena výhradně za účelem zajišťování hospodářských, sociálních či jiných potřeb svých členů,
- územní samosprávné celky a dobrovolné svazky obcí,
- příspěvkové organizace, u nichž o tom rozhodne jejich zřizovatel,
- další účetní jednotky, u nichž to umožňuje zvláštní právní předpis.

Ostatní účetní jednotky musí vést účetnictví v plném rozsahu.

Při *vedení účetnictví ve zjednodušeném rozsahu* (§ 13a ZU)¹⁰ může účetní jednotka používat účtový rozvrh sestavený pouze na úrovni účtových skupin a v jedné knize spojit účtování v deníku s účtováním v hlavní knize. Dále v tomto případě účetní jednotka nemusí používat podrozvahové účty. Z toho vyplývá i zjednodušený rozsah účetní závěrky. Taktéž se nepoužívají některé účetní metody, které by vyjmenované účetní jednotky mohly nepřiměřeně zatěžovat (zejm. účtování o vybraných rezervách, opravných položkách či oceňování reálnou hodnotou).

ÚČETNÍ ZÁZNAMY – OBSAH A FORMA

Obsahem účetního záznamu rozumíme informaci v účetním záznamu obsaženou, zatímco **formou** účetního záznamu rozumíme konkrétní způsob zachycení této informace.

Z tohoto titulu rozlišujeme následující tři formy účetních záznamů (§ 33 odst. 2 ZU):

- *listinná* forma,
- *technická* forma (prostředky výpočetní techniky) a
- *smíšená* forma.

¹⁰ Velmi zjednodušenou evidenci si prý vedl při svém slavném obchodování se psy i Švejek (Hašek, 2000, s. 42). „Otázkou zůstává, zdali ti, co po převratu prohlíželi policejní archiv, rozšifrovali položky tajného fondu státní policie, kde stálo: B...40 K, F...50 K, L...80 K, atd., ale rozhodně se mylili, že B, F, L jsou začáteční písmena nějakých pánů, kteří za 40, 50, 80 atd. korun prodávali český národ černožlutému orlu. B znamenalo bernardýn, F foxteriér a L značí leonbergra. Po pravdě řečeno, byly to ohyzné obludy, které neměly toho nejmenšího společného s nějakou čistokrevnou rasou, za kterou je Švejek tajnému Bretschneiderovi vydával.“

Listinnou formou přitom rozumíme záznam na analogový nosič rukopisem, psacím strojem, tiskařskými či obdobnými technikami.

Technickou formou je záznam provedený elektronickým, optickým či jiným způsobem, a to takový, který je možné převést do formy, v níž je jeho obsah čitelný pro fyzickou osobu.

Směšovou formou je pak záznam v listinné formě, který však obsahuje rovněž informace ve formě technické pro fyzickou osobu nečitelné, ale umožňuje jeho převedení do formy, v níž se pro fyzickou osobu čitelným stane.

Přitom však platí, že tyto formy musí být pro fyzickou osobu čitelné. Zákon o účetnictví rovněž umožňuje převod z jedné formy do jiné. Potom však zcela logicky musí účetní jednotka zajistit, že se obsah účetního záznamu po převodu z jedné formy do druhé nebude nikterak lišit.

PRŮKAZNOST ÚČETNÍHO ZÁZNAMU

Jednou z nejvýznamnějších charakteristik účetního záznamu je jeho **průkaznost** (§ 33a ZU). Účetní záznam je považován za průkazný, pokud:

- je jeho obsah prokázán přímo porovnáním se skutečností, kterou tento záznam prokazuje,
- je jeho obsah prokázán obsahem jiných průkazných účetních záznamů,
- je přenesený způsobem splňujícím požadavky ustanovení zákona, týkajícího se přenosu účetního záznamu,
- se týká výhradně skutečností uvnitř jedné účetní jednotky, a je k němu připojen podpisový záznam oprávněné a odpovědné osoby.

V případě vedení účetnictví na počítači je třeba, aby byl účetní záznam přenášen pouze takovým informačním systémem, jenž splňuje nejen požadavky na průkaznost, ale také aby splňoval požadavky na bezpečnost a ochranu dat.

UVALENÍ SANKCÍ

Na závěr této části, která je věnována rychlému exkursu do Zákona o účetnictví, se pojďme podívat, jaké sankce mohou účetní jednotce hrozit v případě porušení této právní normy.

V případě, kdy účetní jednotka:

- nevede účetnictví nebo
- nesestaví účetní závěrku nebo nevyhotoví výroční zprávu (je-li to její povinností) nebo
- nesestaví účetní závěrku¹¹ nebo nevyhotoví výroční zprávu podle Mezinárodních standardů účetního výkaznictví IFRS, ačkoli je jí tato povinnost uložena Zákonem o účetnictví,

potom účetní jednotka dostane dle § 37 odst. 1 ZU pokutu až do výše **6 % bilanční sumy**.

¹¹ viz část 3

Pokud však účetní jednotka:

- sestaví neúplnou účetní závěrku nebo
- neověří účetní závěrku nebo výroční zprávu auditorem ač má toto za povinnost nebo
- nezveřejní účetní závěrku nebo výroční zprávu nebo
- poruší povinnost uschovávat účetní záznamy nebo
- uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslující údaje v účetních záznamech čímž by bylo narušeno věrné zobrazení předmětu účetnictví nebo
- vede účetnictví nesprávné,

potom je k ní § 37 odst. 1 ZU milosrdnější¹², účetní jednotka dostane pokutu až do výše 3 % bilanční sumy.

2.1.2.2 Prováděcí vyhlášky k Zákonu o účetnictví

V návaznosti na Zákon o účetnictví vydává Ministerstvo financí ČR od roku 2003 prováděcí předpisy ve formě vyhlášek. Tyto jsou zpracovávány pro jednotlivé typy účetních jednotek, a to s ohledem na zaměření jejich činnosti.

Ministerstvo financí vydalo pro tyto potřeby následující vyhlášky:

Č. vyhlášky	Typ účetní jednotky
500/2002 Sb.	podnikatel účtující v soustavě podvojného účetnictví
501/2002 Sb.	banka, finanční instituce
502/2002 Sb.	pojišťovna
503/2002 Sb.	zdravotní pojišťovna
504/2002 Sb.	účetní jednotka, jejímž hlavním předmětem činnosti není podnikání, pakliže účtuje v soustavě podvojného účetnictví
506/2002 Sb.	Fond národního majetku ČR, Pozemkový fond ČR

Základní funkce uvedených vyhlášek spočívá v definici obsahu, struktury a způsobu sestavení účetní závěrky, tj. rozvahy, výkazu zisku a ztráty, přehledu o peněžních tocích, přehledu o změnách vlastního kapitálu a přílohy k účetním výkazům. Upravují také přípustné účetní metody, účtovou osnovu a v některých případech i konsolidovanou účetní závěrku.

V rámci této publikace se budeme věnovat zejména použití vyhlášky 500/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, pro účetní jednotky, které jsou podnikateli účtujícími v soustavě podvojného účetnictví. Jinými slovy, pro účtování jako takové nás bude ponejvíce zajímat vyhláška pro podnikatele. Zejména v oblasti cenných papírů však budeme využívat rovněž vyhlášku 501/2002 Sb. pro finanční instituce.

¹² O sankcích se již zmiňoval před necelým stoletím sám Švejk (Hašek, 2000, s. 19): „*Dřív to bejvávalo horší. Obžalovaní museli chodit po rozžhaveným železe a pít roztavené olovo, aby se poznalo, jestli je nevinnej. Nebo mu dali nohy do španělský boty a natáhli ho na žebřík, když se nechtěl přiznat nebo mu pálihi boty hasičskou pochodní, jako to udělali svatému Janu Nepomuckému. Dnes je to legrace, bejt zavřenej – žádný čtvrcení, žádný španělský boty, kavalce máme, stůl máme, lavice máme, nemačkáme se jeden na druhýho, polévku dostanem, chleba nám dají, džbán vody přinesou, záchod máme přímo pod hubou. Ve všem je vidět pokrok.*“

Vyhláška 500/2002 Sb. upravuje:

- předmět úpravy a působnost, tzn. na koho se vztahuje a co upravuje,
- rozsah a způsob sestavování účetní závěrky,
- uspořádání, označování a obsahové vymezení položek majetku a jiných aktiv, závazků a jiných pasiv v účetní závěrce → rozvahové položky,
- uspořádání, označování a obsahové vymezení nákladů, výnosů a výsledků hospodaření v účetní závěrce → výsledkové položky,
- uspořádání a obsahové vymezení vysvětlujících a doplňujících informací v příloze k účetní závěrce,
- uspořádání a obsahové vymezení přehledu o peněžních tocích a přehledu o změnách vlastního kapitálu,
- směrnou účtovou osnovu,
- účetní metody,
- metody přechodu z daňové evidence podle Zákona o daních z příjmů na účetnictví,
- uspořádání, označování a obsahové vymezení položek konsolidované účetní závěrky,
- metody konsolidace účetní závěrky či
- postup zahrnování účetních jednotek do konsolidačního celku.

2.1.2.3 České účetní standardy

České účetní standardy (ČÚS) jsou taktéž zpracovány pro jednotlivé typy účetních jednotek s ohledem na zaměření činnosti. MF ČR vydalo standardy pro:

- podnikatele,
- finanční instituce,
- pojišťovny,
- zdravotní pojišťovny,
- účetní jednotky, jejichž hlavním předmětem činnosti není podnikání, pokud účtují v soustavě podvojného účetnictví.

Jak se z jednotlivých standardů dozvíme, je jejich cílem podle zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, a prováděcí vyhlášky č. 50x/2002 Sb., stanovit základní postupy účtování za účelem docílení souladu při používání účetních metod účetními jednotkami.